

Évfordulók, fordulatok

Szenci Molnár Alberthez hasonló jelképes személyiség nincs több, akinek református, magyar és nemzetközi jelentősége látványosabban képviselné a szétszakadozó magyarság szellemi és lelki összetartozását. Zsoltárai, Biblia- és szótárkiadásai, Bullinger imádságos könyvének meg a Kálvin *Institutio*jának fordítása, egész munkássága alapozza meg hírét és becsét. Várják (mert hát nem várható-e?), hogy református tudományosságunk és egyházi életünk megmozduljon, az örökséget élessze és ünnepljen teológiai tudományos eredményekkel, kiadványokkal. A *Doktorok Kollégiumának (Doctorum Collegium)* elmúlt évi ülése elé tartam, de már az elmúlt év elején felhívtam a figyelmet arra, hogy 2007-ben a *Psalterium Ungaricum* (1607) megjelenésének évfordulója köszönt ránk.¹ A készülésre és a legegyszerűbb emlékülésre is, ha méltó névéhez, legalább néhány hónap kell. A magyar



irodalomtudomány konferenciájának előkészítése 2006 őszén kezdődött, ez év pünkösdje előtt megtörtént, s a lezajlott konferencia előadásainak kötetbe szervezése már folyik. Azért rendezték meg már pünkösd előtt, mert a zsoltárok fordításának elkészültére tekintettek. Volt korábban is egy konferencia a *Praxis pietatis* évfordulója jegyében; az ott elhangzott előadásokat összesítő tanulmánykötet már nyomdában van.

Az alábbiakat egyházi sajtónk nem közölte, a tavalyi ülés előtt a *Doktorok Kollégiumának* lapja sem, okát nem tudhatni.

Tehet-e még valamit egyházunk? Jövőre igen. 1608-ban jelent meg az *Oppenbeimi Biblia*, hozzákötve a *Zsoltárkönyv*, majd a teljes, Kálvin egyházában akkorra kialakult rendben a katekizmus, liturgia, imádságoskönyv és énekeskönyv tömörítettvénye is belekerült a Bibliába. Erről Vásárhelyi Judit könyvében olvashatunk nívós feldolgozást.

Kerek évszámok nem kötik a gyökeres teológiai vagy egyháztörténeti folyamatokat. Bizonyos különbségek huzamosabb idővel mutatkoznak. Ezért mondjuk utólag, hogy fordulat történt. Kijelöljük évszámait. Ezekhez kapcsolva beszélünk fordulatról. Tájékozódásunkhoz nélkülözhetetlen, hogy válasszunk, megnevezzünk eseményeket, irányzatokat, tekintélyeket. Szemléletünk olyan, hogy így ábrázolhatunk, határozhatunk meg, tekinthetünk át elmúlt korokat. Aztán, főként a kerek évszámokhoz, megemlékezéseket, ünnepeket rendelünk. Tanulmányokat, tudományt és alkotásokat is. A valódi alkotás

¹ A cikk szerzője kezdeményezte a mű kiadását, de eddig még nem kapott pozitív választ. Amennyiben a Kálvin Kiadó nem vállalja, lehetőség kínálkozik még a Balassi Kiadónál. Digitális formában elérhető a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának elektronikus könyvtárában: <http://digit.drk.hu/?m=lib&c=3&book=6>.

és tudományosság éppen annyira csak alkalmilag tartozik kerek évfordulókhoz, mint a dolgok lényege az utólagos beosztásokhoz. Nem foglalkozhatunk mindegyre teljes múltunkkal, nem tudunk egyformán figyelni valamennyi eshetőségre. Jelképesen választunk hát nevet, évfordulót, hogy ne folyjék el hiába, azaz minden tanulság nélkül a jelen, ne pusztuljon el minden örökség, és ne maradjon minden meg gondolás és elhatározás nélkül a közeli vagy távolabbi jövő. Himnológiánk és liturgiánk múltjában és jelen tudományosságában sincs ez másként.

*

1806-ban megszerkesztették a Benedek-féle énekeskönyvet. Azóta van hivatalosan elfogadott és bevezetett református gyülekezeti énekeskönyvünk. Újfalvi Imre így kívánta volna 1602-ben, s ez meg is valósult két századdal később. A zsinatpresbiteri hivatalos ügyintézés is meg kell említenünk. A Baltazár-féle énekeskönyv (1921) botrányos megoldásának következményei mindmáig érvényesülnek.

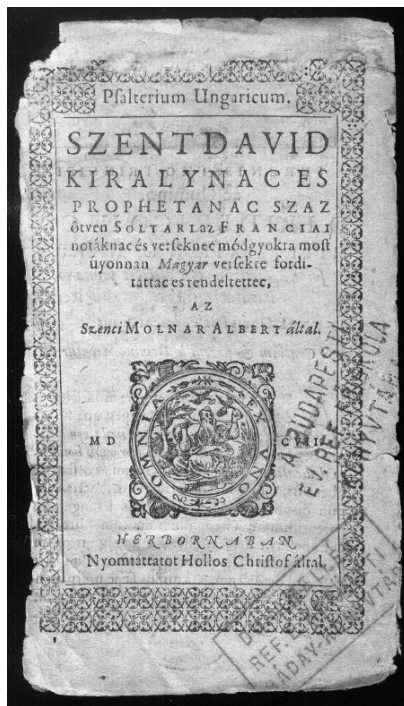
Szakirodalmunkból nem hiányzik az 1806-os énekeskönyv elmarasztalása. Jórészt megokoltan. Értékeivel azonban a teológiai szaktudomány szinte egyáltalán nem foglalkozott. Különösen az Erdélyben elindult folyamatot tekintve, amelynek következménye, hogy 1837-től napjainkig a zsoltárok töredéke maradt a Királyhágómellék énekeskönyvében. A 18. században és a reformkor kezdetén még gondoskodott egyházunk az énekeskönyvről és fogadtatásáról, megranításáról. Gyakorló református költők, irodalmárok vállalták ügyét, és ha nem halt volna meg a már korábban halálosan beteg Csokonai Vitéz Mihály, ő lett volna az irodalmi szerkesztő. Ha van magyar református irodalomtudomány, akkor arra a jövőben is vár elkötelezettség az éneklés és énekeskönyv ügyében.

*

1636 háromszorosan emlékezetes év.

Megjelent a *Praxis pietatis*. A puritánságot újra kell értékelnünk. Éneklés és szertartás terén pedig azért kell vizsgálnunk a hátteret és a valós hatást, mert csak igen gyér egyházzenei hozzáértéssel foglalkozott vele a korábbi teológiai szakirodalom, és általában csak a reformáció következetes megvalósulásának tekintették ezt a szellemi mozgalmat. Ez eszmetörténeti és teológiai hiba. A genfi zsoltárok miatt is felemás a puritánok megítélése. Szertartás-ellenes voltuk, az örökölt protestáns és európai liturgia elsoványítását azok karolták fel pozitív értékeléssel, akik az éneklést legfeljebb megtűrik, a szertartást meg semmibe veszik. Sokkal több hozzáértéssel és érzékenységgel kell munkálkodnunk, mint elődeinknek, hogy valódi helyére sorolhassuk végre a pozitívumaikat és negatívumaikat.

Samarjai Máté János (1585–1652) ágendája is megjelent ugyanabban az évben. Szerzője munkásságának egyetlen monografikus feldolgozása (Kathona Gézáé) fél évszáz-



zadnál is korábbi. Újabb feldolgozás meg érdemi átértékelés nem követte később, holt liturgiátörténetünk szempontjából a graduálokhoz kapcsolódó ismeretek megsokasodása miatt a korábbi nézetek gyökeres átértékelése elkerülhetetlen. Samarjai egyik úrvacsorai kérdésének csonka, és Melius nyakába varrt változata keveredett bele 1985-ös ágendánkba. Eljött az ideje, hogy újraértékeljük, mint első liturgiátörténeti igényű ágendáírónkat. Az óprotestáns örökség szempontjából, meg a mai liturgikus szintű megközelítés szerint is van miért dolgoznunk, és van mit megfontolnunk.

Ugyanabban az évben az *Öreg graduál* a harmadik korszakos könyv.

Geleji Katona Istvánról (1589–1649) és *Keserői Dajka Jánosról* (1580–1633) sincs mai igényű, monográfikus összegzésünk. Sem a közvélemény, sem a magyar református lelkészi kar (melyre a szertartási közönyösség és a laikus vagy kizárólag intellektuális és kívülállóként való megközelítés jellemző) nem érzékeli annak a kornak a valós szertartási értékeit, amelyben a világon páratlan anyanyelvű gregorián énekkincs, aztán a régi magyar istenes énekek, végül a genfi zsolnárok együtt voltak jelen. Istentiszteleten nem csak prédikáltak és beszéltek, és nem csak énekeltek valamit valahogy.

Jövendőnk szempontjából az a tét: megújulunk-e szertartásunkban és teológiai szaktudományunkban is, tehát a liturgika és himnológia terén, s maradunk-e valóban európai gyökerű református egyház? Vagy pedig tovább kallódnak értékeink, silányodik éneklésünk és sivárosodik szertartásunk, és mindezzel együtt menthetetlenül sodródunk a szektás egyházpótlékok gyakorlata felé, a keresztyénség peremére.

Fekete Csaba, Debrecen

Bibliopolium

Paul Tillich: *Die verlorene Dimension.*
Not und Hoffnung unserer Zeit.

Furche-Verlag, Hamburg 1962.

Paul Tillich (1886–1965) Barth és Bultmann mellett a 20. század legnagyobb protestáns teológusa. Amerikába való emigrálása és a többségében angol nyelvű művei miatt, nálunk más kiemelkedő teológusokhoz viszonyítva, kevesebb szó esik róla. Ez indokolja a vele való foglalkozásunkat.

A nyolc fejezetből álló és német nyelven megjelent, kolligátum jellegű mű Tillich teológiai gondolkodásának összefoglaló summázását adja. Betekintést nyerünk sajátos fogalomtárába, „kódolt” nyelvezetébe és azok értelmébe. A fejeze-

tek külön önálló egységeket képeznek. Ezekben ugyanakkor érzékelhető egy koncentrikus körként egymásba ivódó effektus, bizonyos áthajlás.

A fejezetek címei: *Az elveszett dimenzió, A vallás mint az emberi szellem egyik funkciója, A vallás üzenete, A vallás nyelvezete, Vallás és kultúra, A lét egysége, Kérdés a vallás jövője után, A mélyről.*

Tillich megállapítja, hogy a modern ember elveszítette a mélység dimenzióját. Ez azt jelenti, hogy az ember elveszítette az élete értelmére adandó választ, vagyis a kérdést arra vonatkozóan, hogy honnan jön, hová megy, mit tesz, és mit akar el-